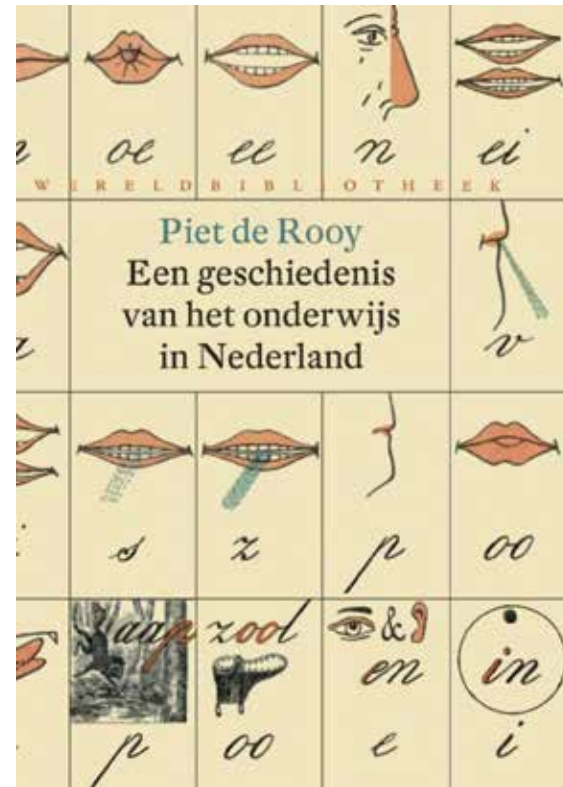

Piet de Rooy. (2018). *Een geschiedenis van het onderwijs in Nederland*. Amsterdam: Wereldbibliotheek. Isbn 978 90 284 2728 0, € 22,99, 350 blz.

Voortschrijdend waarden in schoolland

Aan de hand van zijn eigen ervaringen en die van zijn vader vertelt historicus Piet de Rooy het verhaal van de opkomst van de hedendaagse *culture scolaire*. Die kenmerkt zich door 'een wonderlijke balans tussen continuïteit en verandering'.

Met een stralende glimlach leverde mijn zontje (9) zijn geschiedenisopdrachtje in bij zijn juf. Hij had flink zijn best gedaan. 'Mooi,' zei de juf, 'dan mag je nu dit formulier invullen.' Blijkbaar gewend aan deze gang van zaken, begon zoonlief vol goede moed aan zijn volgende werkje, maar zijn glimlach verdween snel. Op een zespuntsschaal moest hij zijn werk beoordelen op stellingen als 'getuigt van diepgang en complexiteit van denken'.

Een toenemende meet- en evaluatiecultuur binnen het onderwijs constateert ook Piet de Rooy in *Een geschiedenis van het onderwijs in Nederland*. Aan het einde van zijn boek maakt hij een vergelijking

tussen zijn lagereschoolrapporten uit de jaren vijftig en dat van zijn kleinzoon uit groep acht: 'Was mijn rapport in één oogopslag te beoordelen, voor het zijne heb je toch al gauw een avond nodig om echt te snappen wat al dit papierwerk duidelijk probeert te maken. Schoolland is een becijferd land geworden.'

Vrije tijd

Het laatste hoofdstuk, 'De becijferde school', vormt een kritisch einde van het succesverhaal van het Nederlandse onderwijs dat De Rooy vertelt. In grote lijnen is dat chronologisch van opzet, maar binnen de hoofdstukken springt hij makkelijk van de ene naar de andere gebeurtenis en verweeft in zijn betoog eigen ervaringen en die van zijn vader. Die is de held van het succesverhaal: vooral door de kweekschool wist Peter de Rooy zich te ontworstelen aan een schamele boerenfamilie. Hij was niet de enige van zijn generatie die zo een paar treden op de sociale ladder wist te stijgen. Peter de Rooy bleef het onderwijs zijn leven lang

trouw. Hij startte als onderwijzer op het lager onderwijs, werd leraar pedagogiek in het nijverheidsonderwijs en later op de kweekschool. Zoon Piet (1944) studeerde geschiedenis en werkte een tijdlang bij de afdeling pedagogiek. Rond 2000 leidde hij de commissie-De Rooy, die door de overheid was ingesteld om met adviezen te komen om de Nederlandse geschiedenis te onderwijzen. Hij toonde zich toen voorstander van een canon, maar kritisch ten aanzien van de uitwerking ervan.

Door de gekozen vorm is De Rooy's boek een enerverende leeservaring, het is als college lopen bij een erudiet professor met veel ervaring en feitenkennis. Hij begint met de opkomst van de school, die nauw samenhangt met het ontstaan van het schrift. Dat tilde persoonlijk onthouden op naar collectief onthouden. Voortaan was gezag gebaseerd op de vertrouwde met het schrift, een kostbare verworvenheid die verre van voor iedereen bereikbaar was. In den beginne was onderwijs slechts voorbehouden

aan een kleine bovenlaag en werd derhalve niet gewaardeerd om haar nut. Onderwijs stond voor het ontbreken van de noodzaak om te werken. Het Griekse *σχολή* betekent dan ook 'vrije tijd'. Dat verklaart de grondslag voor de hiërarchie die binnen het onderwijs opgeld zou doen: theorie boven praktijk.

Grammatica

Aanvankelijk verzorgde het onderwijs slechts de technische, de cognitieve kant van de opvoeding. In de loop van de eeuwen zou dat sterk veranderen. Met de almaar grotere verspreiding van het onderwijs namen ook de verwachtingen ervan ten aanzien van zijn weldaden voor de samenleving toe. In de zestiende eeuw vestigde zich in de Nederlanden een schoolregime. In sommige kringen was het normaal geworden dat een deel van de kinderen op zijn minst enige tijd naar een school werden gestuurd. Langzamerhand ontstond een 'grammatica van de school', de centrale structuur van het onderwijs.

Belangrijk in dat opzicht was 'de Schoolordre' uit 1625, een regeling van het onderwijs aan de Latijnse school, uitgevaardigd door de Staten van Holland. Niet langer mochten leerlingen op de Latijnse school leren lezen en schrijven, daarvoor moesten zij naar een Nederduitse of Franse school. Om toegang te krijgen tot de universiteit moest men de Latijnse school, die nu ook een vrij precies omschreven leerstof-jaarclassensysteem kende, met een getuigschrift afsluiten.

Taal en tucht

Deze manier van structureren en uniformeren zou op de langere termijn het gehele onderwijs gaan bepalen en zou rond 1870 vast komen te staan. Zo ontstond ook de 'norm'-leerling, van wie werd verwacht dat hij regelmatig werkt en overgaat, waardoor er ook achterblijvers, zittenblijvers en schoolverlaters verschenen. Maar terwijl de grammatica grotendeels hetzelfde bleef, wijzigde de taal zich behoorlijk. De lesstof en vooral de didactische houding veranderde aanhoudend. Zo verdwenen lijfelijke straffen, volgens De Rooy de grootste verandering in het lager onderwijs. 'Hierbij vergeleken zijn vrijwel alle veranderingen marginaal.'

Maar ook ontstonden er verschuivingen in de functies die aan onderwijs werden toegekend. Naast de technische kant van de opvoeding, werd met een almaar toenemende onderwijsdeelname en onder invloed van nieuwe normen van een groeiende middenklasse, steeds meer belang gehecht aan de morele opvoeding op school. In de eerste decennia van de twintigste eeuw was daarbij de Reformpedagogiek van invloed, een protestbeweging tegen de industriële samenleving, waarbinnen de natuur van het kind centraal kwam te staan. In Nederland was Kees Boeke van deze beweging de meest uitgesproken vertegenwoordiger. In de jaren zestig stond het streven naar 'gelijkheid in kansen' centraal. De discussie daarover spitste zich vooral toe op de vroege selectie van leerlingen die bij plaatsing op het mid-

delbaar onderwijs plaatsvond. De midde-school had dit moeten verhelpen, maar haalde het niet.

Overschatting

Een derde beweging ontstond in de Verenigde Staten, waar begin jaren tachtig het rapport *A Nation at Risk: The Imperative for Educational Reform* was verschenen. De welvaart was afhankelijk van het onderwijsniveau van de bevolking. Excellentie en 'meten is weten' werden nu het onderwijsmantra, daartoe gestimuleerd door internationale organisaties als PISA en PIRLS.

De uitbreiding van de onderwijsfuncties in combinatie met het immer toenemend belang dat men hecht aan onderwijs, heeft volgens De Rooy geleid tot een hartgrondige overschatting van de school. Hij pleit dan ook voor een rustiger en realistischer bejegening van het onderwijs, en haalt daarbij de pedagoog Martinus Langeveld aan, de held van zijn vader: 'De school is een compromis, zij is als zodanig een oplossing voor verbetering vatbaar, maar zal steeds een compromis blijven.' De Rooy laat zien dat in de loop der eeuwen de grondgedachte over de vraag waartoe het onderwijs dient, is veranderd. In de vernieuwingswaan van de dag loont het om deze vraag te blijven stellen, ook in de lespraktijk.

'Zal ik mezelf dan maar een drie geven...?' vroeg mijn onzeker geworden zontje. Gelukkig mocht je als je er niet uitkwam, het aan de juf vragen. ■

Marjolijn Voogel